DE SNEUPER

OFFICIEEL ORGAAN VAN DE VERENIGING VAN ARCHIEF-ONDERZOEKERS TE DOKKUM

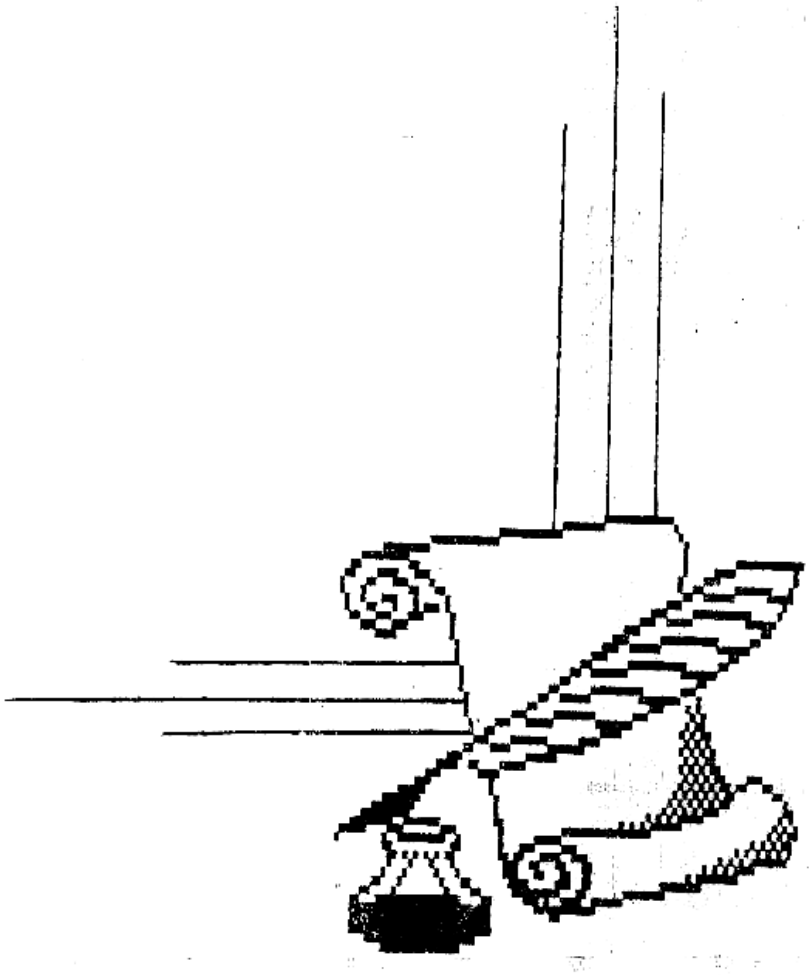

"DE SNEUPER"
Officieel Orgaan van de

VERENIGING van ARCHIEFONDERZOEKERS te DOKKUM

Verschijnt eens per drie maanden

Derde Jaargang nr. 3 juni 1989

Nummer 9

Redaktie: Jaap Heeringa - Fennewei 22, Hantumeruitburen - 05198-1002
Eimert Smits - Rugebolstraat 19, Dokkum - 05190-4408
Reinder Tolsma - De Lyts Ein 16, Oosternijkerk - 05192-1593

Typiste: D. Heeringa-Kerkstra

Lidmaatschap van de vereniging: f 15,- per jaar
Donateurschap: f 5,- per jaar
Alleen de Sneuper lezen: f 5,- per jaar
Penningmeester: Jaap Heeringa
Rekeningnummer: 3461.69.488
Rabobank NOF te Anjum
Giro van de bank: 913871

Inleveren Copy: voor de 15e van de tweede maand
(bij de redaktie of in de Ideeënbus op de leeszaal)
Correspondentieadres: Reinder Tolsma

Oplage: 100 exemplaren

INHOUD:

Van de bestuurstafel..... blz. 3
Boek uitgeven? ..... blz. 4
Een hele opschudding ..... blz. 9
Bevrijding van Anjum in 1813 blz.10
Harke Sipkes Houtman deel5 . blz.12
Sjoerd Wybes Osinga blz.13
Fryslan en de Nye Styl blz.17
Foto Sipke Houtman blz.20

VAN DE BESTUURSTAFEL:

Het derde nummer van ons blad ligt alweer voor u. De tijd gaat snel. We hebben weer geprobeerd er een gevarieerd geheel van te maken.
Verschillende mensen hebben hun bijdrage weer geleverd, toch vinden we als bestuur, dat er nog velen zijn die schromen. Waarom? Probeer het eens, eenmaal bezig valt het best mee en ontstaat er al gauw een leuk verhaal.

Sinds april zijn er weer diverse zaken gepasseerd en vorderingen gemaakt op elk zijn terrein. Het boerderijen boek komt al aardig in vorm. Rein is druk bezig met het schrijven van de tekst, wat toch een hels karwei is. Kontact met de drukker ed. is er geweest en enkele vergaderingen met de Friesche Mij hebben ertoe bijgedragen, dat er nu een compleet beeld is ontstaan. Natuurlijk moeten nog vele dingen geregeld worden, maar de streefdatum ligt nu toch definitief in oktober.

Op 22 april jl. waren we vertegenwoordigd op de landelijke bibliotheekdag te Dokkum. Hoewel we ook meer van onze leden daar hadden verwacht, was het een zeer drukke dag. Samen met het Streekarchief in de persoon van dhr.Medema hadden we een complete uitstalling gemaakt. Velen konden voor het eerst kennismaken met onze hobby. Velen werden ook enthousiast gemaakt door de meegenomen voorbeelden. Ook nu bleek weer dat veel mensen niet eens weten dat er een archief in Dokkum is. Een open dag in het archief zou zeker een goede zaak zijn voor een gezonde promotie. Al met al zien we terug op een zeer geslaagde dag.Een initiatief van de bibliotheek wat zeker voor herhaling vatbaar is.

Aan de leden wordt nog gemeld, dat indien er belangstelling is voor een cursus of uitdieping van bepaalde onderwerpen, wij als bestuur dat graag willen weten. Misschien dat we dan iets kunnen regelen voor de komende herfst.

Aan enkele leden moeten we onze excuses maken voor het te laat ontvangen van de vorige Sneuper. Door omstandigheden zijn ze te laat bezorgd. We zullen ons best doen om dit in de toekomst te vermijden.

Daar er niet gereageerd is op de vraag al of niet een advertentie(s) in de Sneuper, zal dit verder uitgewerkt worden. Er zal geprobeerd worden iemand te vinden, die in deze regio zijn of haar belangen kan combineren met de onze.

Als nieuw lid verwelkomen we deze keer dhr.Hendrik Dijk, 21 ravine st. KINGSTON New York 12401 USA. Hartelijk welkom en ondanks de grote afstand hopen we toch regelmatig iets van U te horen.

Tot slot nog enkele zakelijke mededelingen:
Willen die leden die nog geen Inventarislijst van het archief te Dokkum hebben gekregen dit even melden aan Henk Aartsma op het archief of aan het bestuur.
Tevens is er voor die leden die er belang in stellen de Statuten te ontvangen de mogelijkheid dit te melden aan Eimert Smits (tel 4408).

Het boek met de Schoorstra's stamboom ligt op de leeszaal en in de bibliotheek. Voor hen die het alsnog willen aanschaffen zijn er nog enkele verkrijgbaar bij Eimert Smits.
Verder wensen wij U allen veel leesplezier en een heel goede en uitgeruste vakantie toe. Mocht U erop uit trekken een behouden thuiskomst en tot de volgende Sneuper.

namens het Bestuur, ES

Boek uitgeven? 'n Kwestie van keuzes, koopmanschap en kennis(sen).

Als je hobby-matig begint met genealogisch en/of historisch onderzoek, zul je niet in eerste aanleg, als doel, het uitgeven van een boek in gedachten hebben. Een dergelijke gedachte groeit met de jaren, groeit ook met de hoeveelheid weer te geven informatie.
Op enig moment echter is het zover: je neemt je voor, alles wat je aan gegevens in bezit hebt, te formeren tot een boek(je).
Iedereen heeft daarbij zo zijn (of haar!) eigen redenen. Het verleden voor de toekomst vastleggen, zal vrijwel altijd één van die redenen zijn. De kosten, welke inmiddels,bij het verzamelen van de gegevens, gemaakt zijn, terugkrijgen, kan een andere reden zijn.
Welke reden men ook heeft, bedenk dat het in eigen beheer uitgeven van een boek, een omvangrijke klus is. Een karwei waaraan je, als je alles zelf doet, veel plezier kunt beleven mits je er veel tijd voor over hebt. Een karwei ook, waarbij je hulp nodig zult hebben. Hulp van proffesionele zijde, een drukker, maar zeer zeker ook van familie, vrienden, kollega-onderzoekers en andere goedwillende mensen.

In het hierna volgende relaas, zal ik proberen een handreiking te doen, aan al diegenen, die de uitdaging aan durven om in eigen beheer een boek uit te geven.

Laat ik vooraf duidelijk zijn, verreweg de gemakkelijkste manier is, naar een drukker te gaan (na de gebruikelijke offertes!!!), vervolgens alles door hem te laten verzorgen, zetten, vormgeving, drukken en binden... Klaar is Kees. De minst interessante, minst dynamische manier, maar toch een manier waar we even bij stilstaan. Over welke prijzen praten we namelijk, als we alles overlaten aan de drukker?
Uitgaande van een oplage van 200 boeken in off-set met ca. 50 foto's, variëren de prijzen van f. 8000,- tot f. 9600,- excl. BTW.
Indien de totaal-oplage wordt afgenomen zo'n 50 à 60 gulden per stuk, los van de verzendkosten. Ongetwijfeld zal daar "markt" voor zijn. Mensen gaan ver met "hebbe-dingetjes". Een dergelijke prijs zal echter ook een aantal mensen afschrikken, waardoor de hoofdelijke omslag een stijging van de prijs tot gevolg zal hebben. Een vicieuze cirkel ontstaat.
Of we nu het werk uitbesteden of het in eigen beheer en zelf doen, de les welke we hieruit kunnen leren, is

1. **Speel op zeker**, door a. voorintekening; b. betaling vooraf; c. garanties in te bouwen voor terugbetaling, indien de prognose (je moet toch érgens van uitgaan!) niet gehaald kan worden.
2. **Wees je bewust, dat niet iedereen zó geïnteresseerd is, als jezelf bent.** Met andere woorden, prognotiseer zuinig. Bouw reserves in.

Goed. We gaan zèlf aan de slag. Welke zaken komen we dan tegen?
1. **Voorbereiding**; 2. **Zetten**; 3. **Drukken**; 4. **Binden**; 5. **Verzenden.**

1. **DE VOORBEREIDING**

In deze belangrijke fase moeten we nogal wat punten de revue laten passeren. Het begint met een zo goed mogelijke prognose van het aantal te maken exemplaren, een zeer wezenlijk punt. Bij een stamboom zal de koop-animo groter zijn, dan bij meer wetenschappelijk werk. Plaatselijke geschiedenis heeft ook een grote aantrekkingskracht, door de emotionele band van de inwoners met de eigen gemeente of plaats.
Uitgaande van een stamboom kan ruwweg rekening worden gehouden met afname door 75 á 80% van het totale potentieel. Van die groep, zal een aantal het tevens willen kopen voor de eigen kinderen. Ook is er een categorie mensen, wiens moeder of grootmoeder de naam droeg of draagt. Zij zijn soms meer geïnteresseerd dan we vooraf vermoedden. Een categorie "derden" bestaat uit

mensen, die het boek in bezit willen hebben om als voorbeeld te dienen voor eigen werk. Houdt bij de prognose ook rekening met een aantal "weggeef-exemplaren": Rijks- of gemeentearchieven, Centraal Bureau voor de Genealogie, kadootjes enz. enz.
Het aantal te maken exemplaren kan hierdoor groeien tot 90 á 95% van de totale doelgroep.

De Kostprijs.

Als we het boek even los zien van de, onmiskenbaar emotionele band welke we er mee gaan krijgen, dan blijft er simpel weg een produkt over met vaste en variabele kosten, zoals **porto, papier, drukkosten, bindkosten en diverse andere kosten.**
Om met de **porto** te beginnen. vraag je in de voorbereiding af of je veel boeken zelf kunt wegbrengen of dat het merendeel via Tante Pos verstuurd dient te worden. Wezenlijke verschillen. In het eerste geval kun je bij de kostprijs-berekening uitgaan van een gemiddelde bezorgprijs. In het tweede zul je de porto als geheel moeten incalculeren in de verkoopprijs.
Voor de goede orde: een boek van ca. 500 gram kost zo'n 5 gulden postzegels.
Let wel,de gemiddelde bezorgprijs kan alleen bij de 1e zending worden gebruikt. Bij vervolg-bestellingen gelden de normale portokosten.
Wees daar in je communicatie naar belanghebbenden duidelijk in.
Het **papier.** Er vanuitgaande, dat het werk gekopieerd gaat worden, zullen we dus kopieerpapier nodig hebben. Op A4 formaat kost een pak van 500 vel 80 grams papier f. 12,50 tot f. 15,-. Deze kwaliteit heeft als nadeel dat foto's enigszins doorschijnen. Beter is het dus om een zwaardere kwaliteit te nemen, bijvoorbeeld 110 á 120 grams.
De kosten zijn dan f. 25,- tot f. 32,- per pak van 500 vel.
Hoe verhouden zich die prijzen per boekje? Een rekensom.
Stel, je gaat 200 boekjes maken van elk 120 pagina's. Zulks betekent, dat je 60 vel aan weerzijden gaat bedrukken, ca. 8 boekjes per pak, incl. misdruk. Papierkosten per boek: 80 gr. : f.1,56 á f. 1,88
110 gr.: f.3,13 á f. 4,--

De **drukkosten.** Het laten drukken van bovenvermeld aantal kost tussen f. 4500,- en f. 5500,- excl. BTW, hierin zit dan wel bindkosten in paperback-uitvoering. Dat wil zeggen, je dient dan drukproeven aan te leveren, waarvan litho's gemaakt kunnen worden.
Kopiëren kost tussen f. 0,07 en f. 0,10 per kopie. Bij 200 boekjes van elk 120 pagina's dus 24.000 kopiëen: tussen f. 1680,- en f.2400,- ex. BTW. Per boek dus f. 9,95 tot f. 14,22 incl. BTW.
Onderdeel van de drukkosten vormen de foto's. Iedere te reproduceren foto dient "gerasterd" te worden. D.w.z. het beeld wordt via een lasertechniek omgevormd tot een x-aantal zwarte puntjes. Daarna kun je ze lithograferen of simpelweg met goed resultaat kopiëren.
De kosten van het rasteren zijn f. 10,- tot f. 18,- per foto.
Bij zo'n 50 foto's dus tussen f. 500,- tot f. 900,- ofwel f. 2,50 tot f. 4,50 per boek.
De **bindkosten.** Het binden van een boek kun je op verschillende manieren doen.(Zie afb. op de volgende bladzijde)
Een veelgebruikt apparaat is een UNIBIND. Unibind is een bedrijf, gevestigd aan de Houtwijklaan 36 2552ZX te Den Haag. Tel. 070-977221.
Voor de vereniging heb ik een dokumentatiemap ter beschikking gesteld.
Voor dit relaas, pik ik er echter een andere mogelijkheid uit, de met linnen rug gelijmde bindmethode:

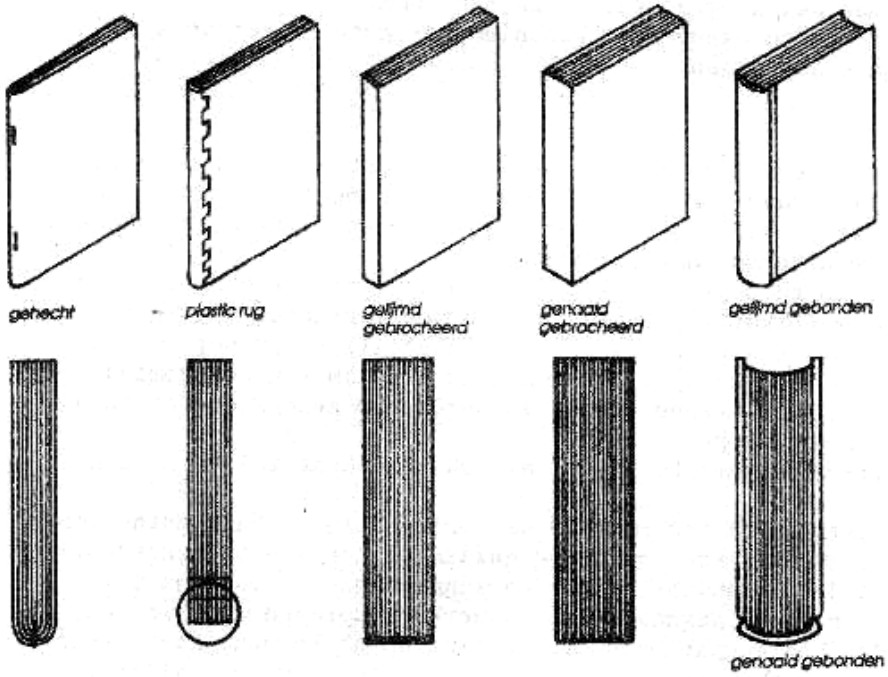

Schematische weergave van enkele bindmethodes.

We gebruiken weer het rekenvoorbeeld van 200 boekjes. Wat hebben we daarvoor nodig aan materiaal:

	richtprijs
400 vel karton van 2 á 3 mm. dikte	f. 150,-
200 st. gedrukte omslag op 80 gr. A4 papier	- 150,-
linnen	- 25,-
lijm (Lumbeck of Panaxol)	- 25,-
behangplaksel	- 15,-
400 schutbladen op A3 of 2x A4 in de lengte	- 50,-
Hydrophil verbandgaas	- 10,-
Gewichten (bijv. straatklinkers)	- ----
200 st. onbedrukt omslagpapier 80 gr. A4	- 25,-
Totaal	- 450,-

Per boek dus ca. f. 2,25

De post **diversen** in de kostprijs bestaat uit bijvoorbeeld:
- ruitjes papier, speciaal voor drukproeven
- elektronische typemachine
- gecarboniseerde inktlinten
- korrektielinten
- telefoonkosten
- zelfklevende kaderlijnen
- afwrijfletters (Letraset)
- verzendkosten vóór-intekeningsbrief
- drukken van kopjes

Deze kosten belopen ca. f. 7,50 per boek.

Het zal duidelijk zijn dat de kostprijs van een boek, bij een dergelijk aantal tussen de f. 30,- en f. 40,- belopen.

De voorbereidingsfase hebben we achter de rug:

- de doelstelling is geformuleerd;
- de kostprijs is berekend;
- de vóór-intekening heeft plaatsgevonden;
  (tot nu toe is dat, in de kostensfeer, het enige risiko geweest!)
- er bestaat (gaan we van uit) voldoende animo tot afname;
- de vooruitbetalingen zijn binnen

we gaan nu dus daadwerkelijk aan de slag.

2. HET ZETTEN/DE VORMGEVING

Gebruik bij het vervaardigen van de drukproeven gelijnd papier (via de drukker), zodat je volgens een bepaald vast stramien kunt werken: een bepaalde breedte, dezelfde spatie, de regelafstand, de indeling etc. Houdt rekening met de latere verlijming van de gedrukte vellen. Zowel links als rechts een ruime kantlijn aanhouden dus.
Gebruik zo weinig mogelijk verschillende lettertypes. Zulks maakt het geheel wanordelijk. Bij montage van de gerasterde foto's op de drukproeven is het zaak de pagina's "evenwichtig" op te bouwen: niet alle foto's links of rechts, maar verdeeld over de pagina.
Volg een eenmaal gekozen zetwijze consequent. Bijvoorbeeld:
1. kopje boven de hoofdstukken;
2. korte toelichting van het artikel;
3. de weer te geven informatie.

Zorg ervoor dat foto's niet te ver van de daarbij behorende tekst verwijderd komen te staan. Soms zul je een foto op een naastliggende pagina moeten monteren. Indien zich bij de indeling het geval voordoet, dat een dergelijke foto op een achterliggende pagina geplaatst moet worden, kun je wat "stop-materiaal" gaan gebruiken. Korte heemkundige of geschiedkundige stukjes op komplete pagina's, welke, wanneer nodig, kunnen worden ingezet. De pagina-nummering schuift dan op, zodat de foto niet op een achterliggende plaats komt maar op een naastliggende.
Geschreven tekst, zoals aktes of brieven, kunnen met de huidige kopieermachines goed gereproduceerd worden. Gebruik maken van dergelijke mogelijkheden, maakt het boekje afwisselend, prettig leesbaar en extra interessant voor de lezer. Let wel op de leesbaarheid, regelmaat en het karakter. Voeg desnoods transcripties toe.

3. HET DRUKKEN

De huidige fotokopieertechnieken geven vaak een vrijwel off-set kwaliteit af. Het is zaak om op een snel apparaat te kopiëren (60 kopiëen per minuut), want in de aantallen als vermeld, betekent een lagere snelheid, een evenredig langere tijd om de 24.000 kopiëen te maken. Bij 60 stuks per minuut is de pure kopieertijd al zo'n uur of 7. Het verwisselen van de pagina's vergt vrij veel tijd, mede door het steeds opnieuw instellen, onder invloed van de rasterfoto's.
Reken in je planning op gemiddeld 30 kopiëen per minuut.

4. HET BINDEN

De benodigde spullen zijn reeds eerder genoemd. Het binden begint echter bij het "vergaren" van de gedrukte pagina's. Alle stapels gekopieerde pagina's worden in de juiste volgorde achter elkaar gelegd. Als laatste vel gebruiken we een gekleurd velletje. Vervolgens moeten ze één voor één tot een losbladig boek worden geformeerd.

Indien de ruimte waarin het vergaren plaats vind te klein is, kun je het totaal in parten verdelen, bijv. 20 stapels per keer. Let echter zeer goed op de juiste volgorde.
Een heel karwei, dat nauwkeurig gedaan dient te worden.
De pagina's met daartussenin de gekleurde velletjes, worden nauwkeurig opgestapeld. zodanig dat ze een recht geheel vormen. Iedere stapel (van bijv. 75 cm hoog) wordt verzwaard met gewichten. Met een lancetmes worden in de toekomstige rugkant scherpe kerven gemaakt van enige millimeters diep. Het lijm zal daardoor dieper in het papier dringen, wat de kwaliteit van het bindwerk ten goede komt.
Hierna wordt met een brede (verf-) kwast de rug flink ingesmeerd met boekbinderslijm (Lumbeck of Panaxol). Direkt daarna worden repen hydrophil verbandgaas op de aangebrachte lijm geplakt. Dit geeft weer een extra versteviging. Het gehele oppervlak dient ermee bedekt te zijn.
Vervolgens wordt het geheel nog eens van een laagje lijm voorzien.
We laten de stapels nu 24 uur onaangeroerd.
Met het lancetmesje, snijden we daarna bij de gekleurde velletjes de "boekblokken" los.

Voor de kaft hebben we inmiddels de op maat gesneden kartonnen, beplakt met de gedrukte omslagen en de de blanco omslagen voor de achterkant van het boek. We doen dit overigens met een goede kwaliteit behangplaksel in een samenstelling voor "zwaar behang".
De methodiek van het lijmen is als volgt: vanuit het midden van het karton smeren we stervormig de plaksel over het te lijmen vlak uit, de omslag wordt vanuit één kant met strakke bewegingen in eenzelfde richting opgeplakt. Daarna, verzwaard, 24 uur wegleggen. Let op morsen van het plaksel. Beschadigingen zijn later het gevolg.

Goed, we hebben de boekblokken en de omslagen klaar.
Nu volgen de schutbladen: dubbelgevouwen vellen wit papier op het formaat van het boekblok. We smeren aan de vouwkant ongeveer een halve centimeter in met boekbinderslijm en plakken dit, bij de rug, op de voor- en achterkant van het boekblok. Een handige methode is om 10 schutbladen tegelijkertijd in te lijmen, door ze een halve cm. uitelkaar te stapelen. Op het bovenste vel leggen we, weer een halve cm. van de vouw, een los velletje of karton.
De lijm dient, vóórdat het op het boekblok wordt geplakt, even te "besterven". Weer dienen we met strakke bewegingen te verlijmen, d.w.z. schutblad recht op het boekblok leggen, één streek met de muis van de hand eroverheen, klaar. Boekblok omdraaien, zelfde procedure met de achterkant, boekblokken met schutbladen stapelen, verzwaren en 24 uur laten drogen.
Hierna komen de omslagen aan de beurt. De onbeplakte zijde wordt, weer stervormig, ingesmeerd met boekbinderslijm. Op een halve cm. van de rug worden (ook nu weer met strakke bewegingen) de kartonnen op de schutbladen geplakt. Eén voor één, voorkant en achterkant, gestapeld en verzwaard, 24 uur laten drogen.
Het boekbinderslinnen voor de rug, knippen we eerst op maat: 4,5 of 5 cm. breed X de hoogte van het boek. Achterkant van het linnen insmeren, even later besterven. Het linnen wordt vervolgens gedeeltelijk over de kartonnen omslag geplakt, waarbij het met de achterkant van een mes of de nagels, geheel rond en tegen de vorm van de rug wordt gelijmd. Goed alle hoeken volgen.
24 uur gestapeld en verzwaard laten drogen.

De ruwe boeken zijn nu klaar. Bij een drukker moeten de boeken nu "schoongesneden" worden, d.w.z. van de boven-, rechter- en onderkant worden enkele millimeters afgesneden, met een speciaal snijapparaat.

Het boek is klaar!!

5. HET VERZENDEN

In het begin van dit verhaal, schreef ik over een gemiddelde bezorgprijs, welke in de prijs van het boek verdisconteerd kon worden.
E.e.a. kan alleen, als je een substantieel gedeelte zelf kunt wegbrengen.
Ik kan jullie verzekeren, dat, indien het vorenstaande in z'n geheel doorleefd en vooral overleefd is, het wegbrengen van het boek naar de geïnteresserden, een waar feest is.

De aanhef van dit artikel geeft aan dat het uitgeven van een boek, een kwestie van keuze, koopmanschap en kennis(sen) is.
Keuzes voor wat betreft vorm, inhoud, druktechniek, wel of niet er iets aan willen verdienen, bindwijze, zelf doen of uitbesteden.
Koopmanschap voor wat betreft de aankoop van de benodigde materialen, zodat de hele operatie beheersbaar is.
Kennis voor wat betreft de verschillende zet-, vormgevings-, druk- en bindtechnieken, waarvan je er jezelf enkele eigen zult moeten maken.
Kennissen en vrienden, die je gedurende het gehele proces bij kunnen staan.

Mochten er nog vragen, op- of aanmerkingen zijn, bel of schrijf me gerust:
Peter Schoorstra
Lederstraat 11
5684 ZV Best
Tel. 04998-74472

De rode draad van dit verhaal was de manier waarop het boek "Komende van het Schoor...?" tot stand is gekomen. In het streekarchief is hiervan een exemplaar ter inzage. Voorts zijn bij Eimert Smits te Dokkum en bij mij nog enkele exemplaren te koop, voor diegenen onder jullie, die voornemens zijn de uitdaging van het uitgeven van een boek in eigen beheer, aan durven.

Een hele opschudding

SURHUISTERVEEN/EE - Lang... heel lang geleden, woonde in Surhuisterveen, toen nog een zeer klein onbeduidend dorpje, een wereldwijd bekend staande "waarzegger en tovenaar". Hij was geboren in Berlijn onder de namen Heinrich Johann Meyer. Na zijn verhuizing, naar Friesland, noemde men hem al gauw Hendrik Jans Roodrok.
Dat onze Hendrik geliefd is blijkt wel uit het feit dat hij een graag geziene gast is bij boeren, winkeliers en zelfs predikanten. Ook deze laatste groep heeft zijn kunnen op een eenzaam hoog peil. Dat Hendrik niets anders is dan een handige knaap met een gladde scherpe tong bewijst ons de volgende gebeurtenis die het dorp Ee op zijn kop zal zetten.

Het is maart 1710, op een duistere avond sluipt een schim langs de vele huisjes aan de Hege Loane, Lytse Loane en Omgong. Dan blijft hij staan voor het woonhuis van Pijtter Pijtters, de schoenmaker van het dorp. Schichtig kijkt hij om zich heen, zou niemand hem gezien hebben, vooruit maar, nu moet het maar gebeuren, nu of nooit! Bammm... gaat het en nog eens geeft de man een trap tegen de deur. Eindelijk begeven de grendels het en de deur vliegt met krakend geluid open. Vlug treedt de schim van de inbreker naar binnen.
De volgende dag is het nieuws van de inbraak snel rond, het dorp is in rep en roer. Overal wordt er over gesproken, bij de bakker, bij de barbier, slager en ook de dominee is snel van het nieuws op de hoogte. Er is ingebroken bij hun schoenmaker!

Wie is tot zoiets in staat? Zes dagen later komt de vrouw van Jan de Blauw bij de deur van Baucke Wytses, met de vraag of hij en Jeltse eens een bezoek willen brengen aan de waarzegger en tovenaar Hendrik Jans Roodrok. De mannen zijn bereid gevonden en gaan vol goede moed op weg naar de weleerwaarde Roodrok. Na een lang eind lopen zien ze weldra het dorp Surhuisterveen liggen. In het dorp aangekomen bekt Baucke bij één van de inwoners aan en vraagt waar hun befaamde tovenaar woont. Ja die wist de inwoner wel te wonen. Weldra komen Baucke en Jeltse bij de voordeur van onze "tovenaar en waarzegger".

Langzaam, heel langzaam, gaat de deur open, Hendrik Jans Roodrok in vol ornaat. Dan vraagt Baucke met zachte stem wie er wel niet bij de schoenmaker van Ee had ingebroken. "Wel.. wel" antwoordt de man op plechtige toon, "wel.. ge zult het geloven of niet maar Pijtter Pijtters is selfs de dief!" Baucke en Jeltse schrikken ontzettend en kijken elkaar aan, hun schoenmaker een inbreker? Ja, maar dat kan toch niet? "Ja... en toch spreek ik de bittere waarheid" gaat Hendrik op plechtige wijze verder. "Mannen gaat zitten", zegt Hendrik. Elk van de mannen nemen op een stoel plaats. Hun gastheer opent een kastdeur en komt met cedullen aan lopen, dat zijn betoverde stukjes papier waarop letters geschreven staan, die door Hendrik zelf met kalverbloed overgestreken zijn. Hendrik schudt de cedullen door elkaar en geeft de cedullen aan Baucke en Jeltse. Voor elke ceduI betalen de mannen 5 centen. Met het aanschouwen van de stuivers, begint de geest van Hendrik plots te leven, het denken gaat nu veel beter! Opnieuw begint hij de schoenmaker te beschuldigen dat hij in zijn eigen huis heeft ingebroken, omdat zijn vrouw veel geld nodig heeft om gemakkelijk te kunnen leven. Daarom moest de afbetaling van het huis uitgesteld worden, vandaar dat hij deze inbraak in scene gezet heeft om geld te beuren van iemand die het niet gedaan kan hebben. Dan vragen de mannen of de "grootmeester" nu zelf ook mee zou willen gaan, om persoonlijk polshoogte te nemen. Hij zou dan in het dorp inlichtingen kunnen inwinnen. Gezamenlijk komen ze na een lange reis aan in Ee. Bij verschillende mensen vraagt Hendrik inlichtingen, daarbij komt nog dat drank en andere versnaperingen bij Hendrik niet onwelkom zijn! Lichtelijk aangeschoten en met de tong dwars in de mond verschijnt hij voor het huis van de schoenmaker. En dat trekt volk! Ineens begint hij zijn stem te verheffen, "vrienden, ik zal jullie waarschuwen, ik kan een stank laten opgaan waar jullie voor een heel leven genoeg aan hebt'. Of dit ook gebeurd is vermeldt de historie niet.

Na deze geladen woorden gaat hij verder: "Ick sal maecken dat de dief over 't veld gaat en huilen als een kindt!" Maar onze schoenmaker, inmiddels naar buiten getreden, blijft heel kalm en hoort alles rustig en gelaten aan. Onze Hendrik, met de vermeende buitengewone gaven wordt onrustig en plots kiest hij het hazepad. De schoenmaker op zijn beurt, laat het er niet bij zitten en dient bij het Hof van Friesland een klacht in en beschuldigt hem van smaad, leugen en bedrog. Na enige tijd wordt de bedrieger opgepakt en aan een paal op het schavot vastgebonden, zodat iedereen hem zou kunnen zien. Een aantal notabelen proberen hem nog in bescherming te nemen, maar deze pogingen zijn vruchteloos want Hendrik wordt voor 3 jaar buiten Friesland verbannen.

(Belangrijkste bron Criminele sententies.)

Douwe A. Zwart,
Dijkshorne, onder Ee

DE BEVRIJDING VAN ANJUM IN 1813

In het jaar 1813 kwam er een einde aan de Franse overheersing, waaronder Nederland eigenlijk al sinds het begin van de eeuw gezucht had. Was er aanvankelijk nog wel sprake geweest van enige zelfstandigheid, in 1810 lijfde Napoleon ons land bij zijn rijk in en vanaf dat moment was er sprake van een drukkende bezetting.
Aan alles komt echter een einde. Toen Napoleon in 1812 in de volkerenslag bij Leipzig een beslissende nederlaag had geleden, betekende dat het einde van de Franse heerschappij in Europa. De "ommekeer van zaken", zoals dat toen genoemd werd en waarbij de vijandelijke bezetting ten einde was, vond plaats in november 1813. Die term "ommekeer van zaken" behoeft voor ons wel enige uitleg. Van een echte bevrijding zoals wij die in 1945 gekend hebben, was eigenlijk geen sprake. Meen leefde toen nog min of meer in de Middeleeuwse gedachtenwereld, waarin degene die in staat bleek feitelijk het gezag uit te oefenen, dat gezag ook wettig toekwam. Dat hield in dat men zonder moeite de eed van trouw aan Napoleon aflegde, al zag men hem en zijn Fransen liever gaan dan komen. Collaboratie met de vijand was nog een vrijwel onbekend begrip. Door het Franse gezag aangestelde bestuurders bleven dan ook na het vertrek van hun broodheren gewoon in functie. De "ommekeer van zaken" was het verschijnen van een andere macht, die kans zag om de Fransen te verslaan en uit de door hen bezette gebieden te verdrijven.
In Anjum werd de bevrijding ingeluid door het haastige vertrek van de Franse douaniers en gendarmes. De uit Nederlanders bestaande bezetting van de kustbatterij in Oostmahorn had er toen ook genoeg van en op 18 november legden die soldaten de wapens neer om huiswaarts te keren. Als reden voerden zij aan, dat hun dienstverband nu ten einde was, omdat zij geen soldij meer ontvangen hadden.
De maire - burgemeester - van Anjum vond het echter toch wel wat erg riskant dat geschut en munitie daar onbeheerd achter zouden blijven en daarom besloot hij de bezoldiging van sergeant, korporaal en vijf manschappen dan maar voor rekening van zijn gemeentekas te nemen.

Ruim een maand later bleek dat een verstandig besluit te zijn geweest.
Op 22 december trok een van Groningen op doortocht naar Zwolle zijnde detachement Kozakken onder bevel van kapitein Garoncy Prusakov Anjum binnen. Hij gaf de maire opdracht om de vijf stukken geschut met de kanonniers en alle toebehoren met spoed van Oostmahorn naar Delfzijl over te brengen.
Van de kanonnen was de maire af, maar hij zat nu nog met de twee aken, de "Melle" en de "Jonge Visscher", die de douaniers op Ameland en in Blokzijl destijds in beslag hadden genomen om die als patrouillevaartuigen te gebruiken. Beide eigenaren, de Amelander Douwe Jacobs de Vries en de Urker schipper Durk Pieters vorderden hun schepen nu terug. De maire durfde echter niet aanstonds aan hun verzoek te voldoen. Hij liet de roeren van de twee schepen verwijderen en in veilige bewaring stellen tot nadere orders van hogerhand.
De Fransen waren echter nog niet uit het hele land vertrokken en een deel van hen handhaafde zich nog enige tijd in Delfzijl. De legerleiding deed een beroep op de gemeenten om vrijwilligers ter beschikkking te stellen om de vijand vandaar te verdrijven. Al op 24 december kon de Anjumer maire voldaan melden:
"Ik heb d'eer wegens deeze gemeente de onderstande personen, alle voorzien met een ganzenroer aan te bieden...Ik twijfel geenszins of dezelve zullen er het hunne toebrengen om de ongelukkige inwoners van Delfzijl en ommestreken van de zoo gruwelijke van alle menschlijkheid ontblote mishandelingen dier Tijgers te ontheffen en tevens aanspraak kunnen maken op de gunst van Z.K.H. den Heere Prinse van Oranje, onzen geliefden soeverein".
Het bleef niet bij het zenden van de vrijwilligers Durk Siebrens van der Scheep, Jacob Klazes Bouma en Albert Reinders Stienstra. De gemeente Anjum leverde ook nog een paard ten behoeve van de artillerie, waarvoor de gemeentekas een aderlating van maar liefst 200 gulden had ondergaan. Een huis aan huis-collecte voor "algemeene wapening" leverde op 23 december 40 gulden, 15 stuivers en 2 penningen op, terwijl er op lijsten nog eens voor 50 gulden werd ingetekend.
Minder kopzorgen leverde de maire de afwikkeling van de nalatenschap van de Franse douaniers op. Uit de door hem opgemaakte inventaris van de in de kazerne achtergebleven goederen kunnen wij opmaken dat de bezetting uit hoogstens zes man moet hebben bestaan, die ieder de beschikkking over twee witte borden en twee stenen kruikjes hadden. Dat de douane niet op een droogje heeft moeten zitten zou kunnen blijken uit de 84 flessen en de vier vaten rode wijn die in de kazerne achtergebleven waren. Wat vreemd doet tenslotte de aanwezigheid van een kinderwagentje in een militair gebouw aan.
De oorlogen van Napoleon en de gedwongen dienstplicht, de "conscriptie", hadden ook in Anjum hun tol geëist. In november 1814 stelde de maire een lijst op van uit Anjum afkomstige militairen, die in de Franse legers gediend hadden en die nog steeds vermist waren. Acht namen telde die droeve lijst en van drie van hen, Gosse Kootstra, Gosse Dijkstra en Anne Douma, nam men aan dat zij nog in Russisch krijgsgevangenschap verbleven. Over het lot van de anderen was men nog volledig in het onzekere. In de lijst staat aangegeven van welke plaats men het laatste bericht van hen had ontvangen. Voor twee van hen was dat Berlijn, voor de anderen was dat Maagdenburg, Bologna en Spanje. Folkert de Vries was de enige van het achttal die bij de marine gediend had, en wel op de kanonneerboot nr. 139. Het laatste bericht van hem kwam dan ook uit de oorlogshaven Cherbourg.
Dit waren zo enkele zaken uit de bevrijding van Anjum in 1813. Het echte sluitstuk van de Franse tijd voor dat dorp ligt in 1816, toen de sinds 1810 op bevel van Napoleon tot de zelfstandige gemeente Anjum verenigde dorpen Anjum, Lioessens en Morra weer deel gingen uitmaken van de herrezen gemeente Oostdongeradeel.

W.T. Keune.

//

HARKE SIPKES HOUTMAN, MOLENAAR TE DOKKUM EN ZIJN NAKOMELINGEN (DEEL 5)

Op 16 oktober 1869 werden Petrus Kornelis Houtman en Sjoerdtje Pijttersen verblijd met de geboorte van een zoon, die de naam kreeg van zijn vader Petrus Kornelis. Wat zal hij trots geweest zijn op die zoon, zijn tiende kind. Maar hij mocht hem maar acht jaar behouden. Op 26 maart 1878 ontviel hem ook dit kind. Als herinnering aan dit jonge leven werd een portretje van zijn haar gemaakt. Dit haarstukje is behouden gebleven en ligt thans in een vitrine van het Admiraliteitsmuseum in Dokkum. Hij ligt begraven op Aalsum in het graf A 16 west.
Het laatste kind van Petrus Kornelis Houtman en Sjoerdtje Pijttersen werd geboren op 13 april 1871. Het was wederom een zoon, die de naam kreeg van Sipke Kornelis. Deze jongen die bestemd was om door te leren zou onderwijzer worden. Maar er deed zich een andere mogelijkheid voor.
In Friesland bestaan en bestonden zgn. lenen. Deze waren ingesteld door erflaters met de bedoeling gelden te verschaffen voor de studie van hun nakomelingen. Deze studiebeurzen dienden te strekken tot een opleiding in de geestelijke stand.
In de Middeleeuwen waren deze opleidingen bestemd voor opleiding tot het priesterambt, na de Reformatie kwam daar de opleiding tot predikant bij. Niet alle lenen stelden de theologische studie verplicht. Opleiding voor andere academische opleidingen en voor onderwijzer behoorden tot de mogelijkheden.
In Friesland kennen we een groot aantal lenen waarvan in Bolsward alleen al vier waren. Deze vier waren het Wybengaleen van 1452, het Houckamaleen van 1478, het Hendrik Nannes- en Catrijn Epesleen van 1511 en 1524 en het Hettema-Heeremaleen, waarvan de stichtingsdatum niet bekend is.
Verder zijn er nog in Friesland het Sjaardemaleen, het St. Jacobs- of St. Jobsleen, het Douwe Piebesleen, het Douwe Tietemaleen, het St. Annaleen, het Albadaleen, het Onze Lieve Vrouwe ter Noodleen, het Heere Godfrieds of St. Jansleen, het Heere Gerrits- of Kleinleen en vele andere. Voor bijzonderheden raadplege men het boek "De vier Bolswarder lenen" door Drs. G. Abma. In dit boek zijn een viertal stamlijsten opgenomen, waarin afstammelingen van de stichters van de vier Bolswarder lenen worden vermeld. Deze kunnen voor genealogisch onderzoek van belang zijn (zie bijlage).
Waarom deze inleiding? Omdat Sipke Kornelis Houtman rechten kon doen gelden op een studiebeurs van het Wybengaleen voor de studie tot predikant.
In de naamlijst van 27 augustus 1887, opgemaakt door de koster der St. Martinus Kerk te Bolsward staat vermeld:
"Geertruida van Sippema en Hendrik Pijttersen hebben nagelaten een zoon Hendrik Pijttersen gehuwd met Anke Buwalda beide overleden uit welk huwelijk zijn 6 kinderen, waarbij Sjoerdtje oud 55 jaar, gehuwd met Petrus Kornelis Houtman, hebbende 3 kinderen waarbij Sipke Kornelis Houtman, oud 16 jaar".
En zo verscheen Sipke Kornelis Houtman op 9 september 1887 in het hotel "De Wijnberg" in Bolsward 's morgens om 9 uur om deel te nemen aan een vergelijkend examen, tesamen met nog acht andere kandidaten.
Maar ook hier geldt: "Velen zijn gekomen, maar weinigen zijn uitverkoren". Sipke Kornelis werd niet als de allerbeste uitgekozen en kreeg aldus geen studiebeurs.

Sipke Kornelis maakte zijn studie tot onderwijzer niet af en werd banketbakker. Om het beroep te leren en misschien ook voor het avontuur wisselde hij vaak van werkkring.
In het bevolkingsregister van Dokkum lezen we 1894 Amsterdam; 1895 Schoterland; 1896 Harlingen; 1897 Deventer; 1899 Leeuwarden; 1899 IJmuiden; 1901 Kollumerland, Bolsward, Rotterdam; 1902 Groningen, Bodegraven; 1903 Den Helder, Baarn; 1904 Rotterdam; 1905 Wildervank; 1906 Harlingen, Groningen. Daarna vestigde hij zich als banketbakker in Amsterdam. Hij bleef ongehuwd.
Toen Sipke Kornelis 65 jaar werd, kreeg hij onderdak in het Tehuis voor Oudelieden in de Roeterstraat in Amsterdam. Daar ontwikkelde hij zich als kunstschilder. Hij schilderde allerlei voorwerpen en situaties die hem opvielen op zijn eigen manier. Zo maakte hij een zelfportret, hij schilderde een ontbijttafel kompleet met bordjes, bovervloot en eierdopjes op een tafellaken, een vaas met bloemen,

de binnenplaats van het oudeliedenhuis en zo meer.
Zijn schilderijen bracht hij bij een kunsthandel op het Rokin in Amsterdam.
In ruil daarvoor kreeg hij verf, penselen en zakgeld. Ook zijn nicht in Schellingwoude ontving als dank voor de geboden gastvrijheid een aantal schilderijen, die in de slaapkamer werden opgehangen.
Thans maken zijn schilderijen deel uit van de collectie naïeven van het Stedelijk Museum in Amsterdam.
Toen zijn nicht in een bejaardenhuis trok, werden de schilderijen bij de vuilnisman gezet. Zij mocht haar oom Sip niet, want in haar ogen was hij een nietsnut. Schilderen was in haar ogen geen werken.
Sipke Kornelis Houtman stierf in 1945 in de hongerwinter in Amsterdam.
Zijn schilderijen blijven een herinnering aan een jongen uit Dokkum die weinig geluk vond in zijn leven, maar die gelukkig was in zijn schilderkunst.

David van der Werff
Koningstraat 2
9101 LR Dokkum.

ERRATA: In de vorige Sneuper no. 2 zijn op bladzije 6 een aantal regels weggevallen. Deze luiden:

In 1902 kocht Folkert Boersma een tuin aan het Westerbolwerk (A 2301) van Auke Johannes Fockema, advocaat te Dokkum.
Na zijn pensionering in 1906 liet hij daarop een vijftal woningen bouwen, aaneengesloten in een rij. Het zijn de huidige nummers 16, 18, 20, 22 en 24.
Na zijn huwelijk in 1904 vestigde hij zich in het huis met nummer 20. Er waren geen nakomelingen.

Een aanvulling:
De graven van Petrus Kornelis Houtman en zijn kinderen Durk, Petrus Kornelis en Anna Frederika met haar echtgenoot Folkert Boersma zijn thans nog te vinden op het kerkhof van Aalsum (A 16 west).
Ook het graf van zijn zuster Hendrikje Houtman en haar dochter Dijkema zijn daar te vinden (E 22 west).

In het stukje van Tjip de Bruin wordt als geboorteplaats van Antje Ruijterman Buiksloot genoemd. Ditm oet zijn : Broek in Waterland.

SJOERD WIJBES OSINGA, burgemeester, vroedsman en brouwer te Dokkum.

Sjoerd Wijbes, komend uit een belangrijk Osinga's geslacht, werd geboren in 1685 te Dokkum. Vele eeuwen zijn ze de bierbrouwers en handelslui geweest die Dokkum als woonplaats hadden.
Deze Sjoerd Wijbes huwde op 29 juni 1721 te Dokkum met Sijke Tjepkes. Hij was eigenaar van de brouwerij "de drie gekroonde rozen". Een naam waarvan we niet weten hoe deze is ontstaan. Uit de bewaard gebleven stukken is hierover niets te vinden. Het enige wat we weten is dat het getal drie een heilig getal is. Voor de rest zullen we moeten gissen naar de oorsprong.
De brouwerij bevond zich aan de Lageweg, nu de woning van Fam. Boomsma, nummer 9. Behalve dat de kelders er nog moeten zijn, vinden we er niet veel meer van terug. Het pand is jarenlang in gebruik geweest door Ype Hoekstra's bakkerij-grondstoffen. In latere jaren is het woonhuis geworden met garage.

Een gedenksteen bevindt zich nog in de kademuur van het Nauw. Vanaf de Westersingel is deze nog goed zichtbaar. Dat dit pand aan het Nauw stond is geen toevalligheid. Vanwege de aanvoer van graan en mouth en ook het water,was een plaats aan een vlotbaar water heel geschikt.Aan de wal kwamen de pramen te liggen, die het Bonifacius-water brachten.

De Bonifaciusfontein was de belangrijkste leverancier van het schone water, dat nodig was in de brouwerij. Tot ver in Friesland was dit water een handelsartikel. In latere jaren werd het ook een twistpunt, daar anderen ook hun recht lieten gelden tot gebruik van het water. Er werd nogal eens geducht om gestreden in woord en daad. De vele brieven in het archief van het Brouwers gilde getuigen hiervan.
De brouwerij van de Osinga's is samen met die van Hansma het langst in bedrijf geweest. Toen Sjoerd Wijbes, geboren in 1685, in 1745 overleed ging zijn weduwe door met het bedrijf, daarna z'n zoon Tjepke. De laatste eigenaar was Fokke Osinga, die alsinds lange tijd daar werkte als meesterknecht. Helaas werd het bedrijf in 1872 opgeheven en enkele jaren later stopte ook Hansma ermee.

Dat Sjoerd Wijbes en ook z'n zoon Tjepke een belangrijke plaats innamen in de toenmalige Dokkumer middenstand, getuigt wel dat ze beiden als Vroedsman en Burgemeester hun partijtje mee bliezen. Nu was het ambt van burgemeester iets anders dan tegenwoordig, doch men moest wel aan bepaalde verplichtingen voldoen. Een aardig stukje geschiedenis over de manier waarop men te werk ging laten we hierbij volgen.
-De Vroedsmannen werden soms door zittende Vroedsschappen gekozen, maar in Dokkum gebeurde dat door de burgers. Voor Dokkum bestond er een regel dat de vroedsmannen evenredig verdeeld uit de 4 Espels moesten komen. Als er nu een vacature was kwam men samen in de Grote Kerk als inwoners van dat Espel. Daar werd men gekozen. Natuurlijk had men nog wel enkele regeltjes waar men op letten moest. Men moest voor deze keer bv Hervormd zijn, men moest altijd een bepaalde stand hebben.

Ook het vermogen moest aanwezig zijn en 's mans levenswandel was van belang. Een enkele keer werd ook gekeken naar zijn connecties en/of bindingen met adel en regerenden elders.
Dat er wel eens geholpen werd om te stemmen zal duidelijk zijn. De verplichting om enigszins vermogend te zijn werd ook gebruikt. Hier en daar viel heus wel wat uit te delen. De eis was dat men aanwezig moest zijn bij de stemming. Nu was dat gezien de tijd van een paar honderd jaar terug vaak ook alles.
Velen konden niet schrijven en omdat de stemming in principe een geheime zaak was, had men hiervoor een oplossing gevonden. De schrijver of secretaris van het 'stemburo' moest alles noteren en hiertoe werd hem door de stemmer de naam in het oor gefluisterd. Tot zover was het nog geen probleem.
Het probleem ontstond als het opgeschreven was, velen konden niet schrijven maar ook niet lezen.....
Een bijkomende mogelijkheid was ook nog, dat de kandidaat vroedsman een lijst overhandigde met namen van mensen die niet konden komen. Er zullen heus wel eens enkele thuis gebleven zijn, die met een lekker borreltje, de kandidaat vroedsman het succes gunden. Terug naar het stemburo!!! De stemmen geteld en de meeste stemmen gelden!!!

Gebruikelijk was dat er dan een feestje gebouwd werd op kosten van de nieuwe vroedsman, vaak ook met een rondtrekkende muzikant. Als iedereen naar huis gelopen of gedragen was, was de officiele benoeming een feit.
De vroedsman was nu voor het leven lid van het college van 24 vroedsmannen.

Dit College was verplicht om elk jaar een tweetal personen voor te dragen aan de Prins-Stadhouder ter benoeming als burgemeester. Was men aangewezen door de Prins, dan zat men 4 jaar als presiderend burgemeester, daarna werd men weer gewoon vroedsman; totdat het lot en de Prins weer anders besliste.

Dat Sjoerd Wijbes Osinga vroedsman werd en later burgemeester was niet zo verwonderlijk. Men had nl. iemand nodig, die het voortouw goed in handen had. Er ontstonden steeds meer problemen rond de BonifaciusFontein. En wie kon men dan beter hebben als een van de grotere brouwers.
Goed bier was het beste visitekaartje ook voor de kleinere onder de brouwers. Op andere plaatsen haalde men het water uit de grachten, maar het heldere bronwater bepaalde mee de smaak van het bier uit Dokkum. Er werden zelfs vaten vol verscheept naar elders oa. naar Harlingen.
Het schoonhouden van de fontein was een aangelegenheid van de brouwers zelf, tenminste in het begin, getuige de drankrekeningen elk jaar die opgevoerd werden als nodig bij de 'opslattinghe' van de bron. Daar andere gebruikers er in de latere jaren bijkwamen, ging ook het schoonhouden niet meer van een leien dakje. Zodoende kwam er een bepaling dat er voor elke zak graan of mouth er twee stuivers belasting geheven werd. Hiervan werd door de overheid per jaar de Fontein 'geslat'.
Dat door de jaren daarna het Bierbrouwers-Gilde verwaterde is grotendeels het gevolg gewaest van het steeds meer in gebruik raken en gewoonte worden van het drinken van koffie, thee en sterke drank. Er werd zelfs een verzoekschrift ingediend bij de Staten van Friesland tot het afkeuren van het gebruik hiervan, als zou het slecht zijn voor de gezondheid. Het hemd is nader dan de rok! Dit alles was ook een reden tot verhoging van de lasten die afgedragen moesten worden aan de Gildekas en aan de overheid. Er kwamen steeds minder leden. Een financiele verzwakking op zich. Om de kas op peil te houden werd er zelfs een forse boeteregeling ingesteld op het niet aanwezig zijn op de vergaderingen.
Een andere bron van inkomsten was de bijdrage van de azijn makers, die konden dan vrij water halen uit de bron. Deze toenadering was niet zo'n succes, want later probeerden ze als concurrenten lid te worden van het brouwersgilde. Dit werd door de Staten van Friesland afgewezen. Toch was het doek min of meer gevallen over de Dokkumer brouwers. Eind 1700 waren er nog slechts 9 actieve brouwers, maar de terugval zette door. In 1872 kwam er een eind aan het langdurige bestaan van de Osinga's als brouwers in Dokkum. Vanaf de 15e eeuw toen vermoedelijk de voor-ouders van Sjoerd Wijbes begonnen waren en later voortgezet als een bloeiend bedrijf door hem en zijn zoon, kwam het eind in 1872 toen Fokke Osinga ermee stopte.
Velen zijn bekend en misschien zelfs wel te bekend geraakt met het geestrijk vocht uit Dokkum. Later kregen we nog het "Nasjonale slokje", maar de Osinga's waren over gegaan andere handelstakken. Het koopmans bloed zat nu eenmaal in hun aderen.

e.smits. juni 1989.

Willem Carel Hendrik Friso

bij d'er gratie Gods Prince van Oranje en Nassau &c &c &c Stadhouder, Capitein en Admiraal Generaal van Gelder, Zud en het Graafschap Zutphen, Erfstadhouder van Friesland; Stadhouder en Capitein Generaal van Groningen en Ommelanden en van 't Landschap Drenthe; mitsgaders Ridder van de Kouseband &c &c &c

Grentfeste, Agtbare Wijse Discrete Heeren, Besondere goede Vrienden.

Wij hebben goedgevonden uit het overgesondene Dubbeld-getal in plaats van de afgaande Magistraatspersoonen volgens 't Reglement weder daarom te verkiesen

Tot Burgermeesters { De Heer E. S. van Burmania en S. W. Osinga

Met een vast Vertrouwen dat Sij deselve Ampten naar behooren zullen bekleeden en waarnemen tot Gods eere en Welstand van UL. Agtb. Stad, waar van Sijlieden zullen hebben te doen den gewoonlijken eed van getrouwigheij inhoudende van den Presidierenden Burgermeester, dien Wij daar toe Speciaalijk authoriseeren mits deezen; Ordonneerende voorts alle Ingesetenen der voorst. Stede, de bovengem: Persoonen voor haare Burgermeesters te erkennen en naar behoren te respecteeren. Waar mede

Grentfeste, Agtbare Wijse en Discrete Heeren, Besondere goede Vrienden

bevelen Wij UL. Agtb. in Gods heijlige protectie.

Leeuwarden den 28 Dec: 1743

UL. Agtb. Dienstwillige goede Vriend

Prince d'Oranje & Nassau

Aan de L. Agtb. Magistraat der Stad Dokkum.

16

Fryslân en de Nije Styl

Maatskiplike effekten fan de ynfiering fan de ferbettere Juliaanske tiidrekkening (1701)

Johan W.D. Jongma

Us wize fan tiidrekkenjen is mar in nuver grimelgrammel. Gjin inkelde ienheid fan tiid op ús kalinder strykt neffens in fêste mjitstêf of numerike oarder mei in oare: sân etmielen meitsje ien wike, mar de wiken sels reitsje tebrutsen yn tolve ûngelikense moannen en mei 52 wiken is likemin it jier moai fol. De gong fan de ierde om de sinne yn, astronomysk metten, 365,2422 dagen behinderet elk besykjen ta in lykmjittige of rûne standerdisearring yn it útdrukken fan ús 'idee fan tiid'.

Hawar, wy witte net oars en ek net better, en de hjoed oer hast de hiele wrâld hearskjende, yn namme roomsk-Gregoriaanske, mar yn oarsprong Romeinsk-ymperiale kalinder is der as telramt fan de dagen net minder fernimstich om. Nei tweintich ieuwen hâlde de nammen en de deitelling fan guon moannen noch altyd in yllustratyf stikje skiednis libben. De ynfierder fan ús sinnejierkalinder, Julius Caesar, hie yn 46 f.Kr. de fan de moannesyklussen loskeppele tolve moannen moai op in ritmysk rinnende rige krige: jannewaris 31 dagen, febrewaris 30 (yn in skrikkeljier), maart wer 31 en sa fierders om en om; dêrby liet er ek in moanne nei himsels neame. Syn opfolger, keizer Augustus, woe foar Julius net ûnderdwaan, dat ek hy waard yn de kalinder ferivige, mar syn moanne moast àl efkes ta 31 dagen opwurdearre wurde. Dy ekstra-dei waard út febrewaris helle en om't der doe trije moannen efterinoar 31 dagen hiene, moasten septimber en novimber in dei ôfstean oan oktober en desimber.

Sa'n foarbyld jout tagelyk oan dat it yndielen fan it jier in frijwat eigenwillige saak is en dat der oan de tiidsoardering, hoe dúdlik fierders ek itige oan de kosmyske ritmes en (yn)rjochte op it himelsk-rituele, neat minskliks en ek gjin politike manipulaasjes frjemd binne. Augustus syn yngreep, yn 8 f. Kr., soe men de earste 'korreksje' fan de Juliaanske kalinder neame kinne. Yn 1992 sil yn alle gefal de westerske wrâld twatûzen jier lang neffens ien en deselde jieryndieling de dagen en moannen teld hawwe. Dat paus Gregorius XIII yn 1582 in twadde korreksje ynfierde, docht neat oan dat memorabele feit ôf: hy liet de kalinder wol-tsien dagen ferspringe en paste de skrikkelregel oan, mar de nûmering fan de dagen yn de moannen bleau yntakt. Ek de yn 1699 lansearre Dútsk-evangelyske fariant fan dy Nije Styl, de 'Ferbettere Juliaanske tiidrekkening' feroare dêr neat oan.

Oer de ynfiering en de maatskiplike resepsje fan de Nije Styl yn Fryslân giet dit stik. Ik haw my by myn ûndersyk[1] benammen ôffrege wêrom't Fryslân pas en krekt yn 1700-1701 – 118 jier nei Hollân en Seelân – de ferbettere kalinder oannaam en dêrby sa 'eigenwiis' wie om, yn ôfwiking fan alle oare provinsjes fan de Republyk, de Alde (Juliaanske) Styl mei krêft fan wet yn it maatskiplik ferkear trochwurkje te litten.

Om in byld fan de eftergrûnen te krijen, moatte wy earst weromskôgje nei 1582[2]. De doe fan Gregorius XIII dekretearre kalinderherfoarming hie gjin oar doel as Peaske syn rjochte plak yn it sinnejier te wizen. Dat achte Rome nedich om't de maitydsevennacht sûnt 325 – doe't it konsily fan Nicea de peaskedatum fêststelde op de sneins nei de earste folle moanne yn 'e maityd – stadichoan fan 21 nei 11 maart werom trêde wie, wêrtroch't Peaske en de dêroan keppele rige fêstel- en feestdagen hieltyd mear nei it simmerskoft útswalken. De oarsaak fan dit net mear lykop rinnen fan de tiidrekkening mei de fêste himelferskynsels, wie in ûnkrektens yn de Juliaanske kalinder, dy't berekkene wie op 365,25 dagen en dêrmei sa'n alve minuten wûn op it sinnejier of ien dei op 128 jierren.

De Gregoriaanske korreksje hâlde û.m. yn, dat der tsien dagen oerslein wurde moasten (yn oktober 1582), dat tenei de net krekt troch 400 dielbere ieujiertallen gjin skrikkeldei mear hawwe soene en dat de peaskeberekkening ferfine waard mei it tapassen fan de saneamde Liliaanske epaktesyklus ynstee fan de âlde Juliaanske 'gouden tallen'.

Nei it útfurdigjen fan de bul 'Inter gravissimas' hiet it yn Europa perfoarst gjin 'Roma locuta, causa finita'. It joech krekt in heisa fan komsa – it fûlst yn it 'Hillige Roomske' Dútske Ryk, in ferblikte en teskuorde keizerlike biddeltekken fan folslein of foar in part roomske en protestantske steaten en steatsjes. De net-roomske monargyen lieten har alhielendal gjin pauslik dekreet oplizze, mar ek lang net alle katolyk regearre lannen en kontreien skeakelen fuort op de nije tiidrekkening oer.

Yn de Nederlannen kaam efter de bul gjin reboelje, mar âl frijwat spul en gedoch wei. It docht yn 'e earste opslach wat nuver oan dat de anty-Spaanske en yn wêzen anty-roomske Uny fan Utert net as ien bûnsgenoatskiplik blok it kalinderboadskip ôfwiisde of negearre. Yn de politike situaasje fan dat stuit barde it tafallich dat fan de sân noardlike provinsjes – de lettere Republyk – Hollân en Seelân al gau de Nije Styl oannamen, soks mei op oanstean fan steedhâlder Willem fan Oranje, dy't de noch mar heal ynhuldige nije (roomske) lânshear Frans fan Anjou yn syn soevereine winsk ta kalinderoanpassing net dwerseidzje (litte) woe. Bûtendat hiene beide maritime gewesten grif ek kommersjeel belang by in ienheid fan tiidrekkening mei súdlike regioanen, Spanje derby. Sadwaande kaam Anjou syn ynfieringsplakkaat der yn desimber 1582 mei meartal fan stimmen by de Steaten-Generaal yn Antwerpen troch. Ek de súdlike, al oan Anjou trouwe Nederlannen diene mei, mar Fryslân, de Ommelannen, Oerisel, Gelderlân en Utert wiene sa frij har neat oan te lûken fan de troch in Frânske efterdoar ynkommen oardering út Rome[3].

Oft it pauslik komôf fan de Nije Styl de ienige grûn foar de wegering west hat, is net dúdlik. Dat de measte gewesten it net bot op Anjou stean hiene – yn 1583 soe er al opkrosse – hat faaks ek meispile. In tredde reden kin wêze, en lettere aksjes ta Styl-nivellearring ûnde stypje dit, dat de fiif lânprovinsjes yn dizze mear ideeële saak de foarstap fan de dominante bûnsgenoat Hollân net samar folgje woene en de eigen bestjoerlike selsstannigens op sa'n foet ris goed ûnderstreekje koene.

Mei't Hollân en Seelân 'Gregoriaansk' it jier 1583 ynsylden, wiene der yn de noardlike Nederlannen twa tiidrekkeningen yn gebrûk. Yn de skriftlike kommunikaasje en it ferkear tusken de beide 'datumsônes' ferge dat hieltyd wer omtinken en omrekkenerij. Tusken Alde en Nije Styl bestie oars net inkeld it tsien-dageferskil. It foarútsetten fan de kalinder en de feroare peaskeberekkening hiene fan

gefolgen dat de hiele rige feroarlike tsjerklike fierdagen (de liturgyske 'Peaskerûnte') neffens N.S. gauris reëel in wykmannich earder foel as neffens A.S. Yn de 118 jierren fan it 'gronologysk skisma'[4] waarden de Juliaanske en de Gregoriaanske Peaske mar 54 kear op deselde dei (mar wol op in oare datum!) hâlden; 39 kear kaam Peaske A.S. ien wike, 7 kear fjouwer wiken en leafst 18 kear fiif wiken efter Peaske N.S. oan, mei yn har spoar fansels alle oare, no yn dûbelde sin 'beweechlike' feesten[5]. Peaske A.S. koe dus lyk foar Himelfeart N.S. falle.

Oars as yn Dútslân, mei syn trochinoar kronkeljende Stylsônes, wie de iene 'datumgrins' yn de Republyk net tagelyk in religieuze skiedsline en hat him hjir oer en wer gjin fûleindige kreauwerij foardien. It liket derop dat ek it maatskiplik ûngeriif fan dûbelde datearrings, merk(e)-aginda's, merkel-, hjel- en kontraktdagen ridlik tusken de perken bleaun is. It deitekeningsferskil joech sûnder mis wolris betizing en komplikaasjes, mar yn de kommunikaasje waard it op alderhanne wizen opfongen en oplost. Sa stiene yn de benammen yn Fryslân rom fersprate almenakken dea A.S.- en N.S.-datumrychjes oersichtlik njonkeninoar. Yn de lân-provinsjes mocht dan de Nije Styl offisjeel net yn tel wêze, se hiene likegoed ek wat de tiid oangiet mei Hollân (en de Generaliteit) te rekkenjen, dus tagelyk, de Gregoriaanske oarder fan de dagen yn it each te hâlden.

Oan de Dútske kalinderellinde kaam begjin 1700 in ein, doe't in evangelysk-lutherske korreksje op de Juliaanske tiidrekkening trochfierd waard. It ienige uterlike ferskil mei de Gregoriaanske oanpassing wie, dat foar de syklyske peaskeberekkening de krektere astronomyske kalkulaasje yn it plak kaam. It soe lykwols mar in pear kear yn in ieu foarkomme kinne dat de evangelyske Peaske net gearfoel mei de Gregoriaanske[6].

Ferskate faktoaren hawwe in rol spile by it úteinlik út 'e wei romjen fan de kalinder-tûkelteammen. Sa wie sûnt 1680 it post- en hannelsferkear rûnom yn Europa yntinsiver wurden en hie de Nije Styl, mei troch de Fredes fan Münster (1648) en Rijswijk (1697), territoriaal oanwûn. Grif telde ek in mentaal-kultureel aspekt mei: de lju giene hieltyd mear 'kwantitatyf' mei de tiid om, ûnder ynfloed fan de ferbettering fan astronomyske waarnimmings- en (tiid)mjitmetoaden yn wikselwurking mei de tanimmende lês- en rekkenfeardigens, dy't it 'kalinderbewustwêzen' ferskerpe. Foar elke opmerksume almenaksneuper wie it langer sinneklear dat moannefazen en oare himelferskynsels better strykten mei de Nije as mei de 'efterrinnende' Alde Styl. Koartsein: de streamlining fan de ferbinings soe allinne mar baat hawwe by in lykskeakeling fan de kalinder, dêr't de tiid ryp en de geast willich ta wiene.

Dêr kaam by dat nei 28 febrewaris 1700 it datumferskil oant alve dagen oprinne soe, wat it omrekkenjen der net makliker op makke. Evangelysk Dútslân liet it sa fier net komme en ljepte, tagelyk mei Denemarken, oer de Juliaanske skrikkeldei hinne nei 1 maart N.S. Wilens hie it Corpus Evangelicorum(it fertsjintwurdigjend lichem fan de protestantske stannen), yn gearkomste byinoar yn de Ryksdei fan Regensburg, in missive útgean litten nei de Steaten-Generaal, mei it minlike fersyk om war te dwaan dat ek yn de Republyk de 'Ferbettere Juliaanske kalinder' ienriedich ynfierd waard.

Ut: H Beaken 19

Sipke Houtman
(1871-1945)
Zelfportret, z.j.
olieverf/doek
68 x 49 cm

(STEDELIJK MUSEUM AMSTERDAM)